

UNIVERSITATEA „OVIDIUS” CONSTANȚA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ

OMUL VECHI ȘI OMUL NOU DUPĂ
EPISTOLELE PAULINE

- REZUMAT -

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:

IPS. PROF. UNIV. DR. TEODOSIE PETRESCU

DOCTORAND:

PR. ȘUȚ I. IONUȚ CIPRIAN

CONSTANȚA, 2013

CUPRINS

Lista de Abrevieri.....	p.5
Introducere.....	p.8
Capitolul I – Date generale despre Epistolele pauline către Coloseni, Efeseni și Romani.....	p.21
1. <i>Autenticitatea Epistolelor pauline</i>	p.22
a) Epistola către Coloseni - argumente literare și teologice.....	p.22
b) Epistola către Efeseni - argumentele literare, istorice și filologice.....	p.33
c) Relația dintre Epistola către Efeseni și Epistola către Coloseni.....	p.43
d) Cadrul istoric în care a fost adrestată Epistola către Romani.....	p.47
2. <i>Aspecte importante ale Teologiei pauline cu profil antropologic</i>	p.48
a) Informații generale privind contextul istoric.....	p.50
b) Poziția lui Rudolf Bultmann și a lui Ernst Käsemann față de antropologie.....	p.53
c) Structura eshatologică a Teologiei pauline.....	p.59
d) Răscumpărare și Eshatologie.....	p.63
3. <i>Semnificația termenilor biblici de “Om vechi / Om nou”</i>	p.70
a) Paralela dintre “a îmbrăca” / “a dezbrăca”	p.71
b) Termenii “Omul vechi / Omul nou” sunt termeni împrumutați sau creați de Sf. Ap. Pavel?.....	p.74
c) Frecvența expresiilor ὁ παλαιός și ὁ καινός (νέος) ἄνθρωπος.....	p.75
d) Soluții generale la problema de fond.....	p.77
4. <i>Opinii cu privire la semnificația termenilor “om vechi / om nou”</i>	p.81
a) Punctul de vedere individual.....	p.83
b) Natura Veche / Natura Nouă, față în față cu omul cel vechi și omul cel nou.....	p.83
c) Viziunea asociativă sau comunitară.....	p.88
5. <i>Întrebările cheie și metoda de abordare a tezei</i>	p.91
Capitolul II – Omul cel vechi răstignit – Romani 6 : 6.....	p.94
1. <i>Contextul literar și imediat al capitolelor 5; și 6: 1-8 din Romani</i>	p.94
2. <i>Forma structurală și exegeza Epistolei către Romani 6:1-14</i>	p. 101
3. <i>Comuniunea cu Hristos în moartea Sa, Romani 6:5-7</i>	p.119
4. <i>Unirea cu Hristos după Romani 6:8-10</i>	p.134
5. <i>Mort pentru păcat / Viu pentru Dumnezeu, ca să nu împărasească păcatul după Romani 6:11-14</i>	p.139
6. <i>Observații privind “omul cel vechi”</i>	p.151
Capitolul III - Omul cel nou - Efeseni 2:15.....	p.156
1. <i>Note introductive de ordin istoric, literar și structural din Efeseni</i>	p.156
2. <i>Contextul și structura imnică sau ne-imnică a datelor din Efeseni 2:14-18</i>	p.162
3. <i>Exegeza textelor din Efeseni 2:14-18, 22-24</i>	p.168
a) Hristos Însuși este pacea noastră, Efeseni 2:14 – 15a.....	p.168
b) Exegeza termenilor grecești.....	p.173
4. <i>Scopul pentru care Hristos a venit în lume - Efeseni 2:15b-16</i>	p.178
5. <i>Efeseni 2:17-18: Roadele credinței în Hristos – pacea noastră, și Cel ce ne duce la Dumnezeu</i>	p.187
6. <i>Observații privind expresia “un singur om nou”</i>	p.191
7. <i>Contextul literar și forma structurală a textului din Efeseni 4: 17-24</i>	p.193
8. <i>Exegeza textelor din Efeseni 4:20-25</i>	p.199
Capitolul IV - Dezbrăcarea de Omul Vechi/îmbrăcarea cu Omul Nou, Coloseni 3: 9-11	p.222
1. <i>Date istorice, literare și structurale – Coloseni 3: 1-11</i>	p.222

2. Exegeza textelor din Coloseni 3:5-11.....	p.228
a) Pedeapsa cu moartea a ceea ce este pământesc după Coloseni 3:5-7.....	p.229
b) Semnificația mesajului paulin din Coloseni 3:8.....	p.236
c) Considerații de ordin filologic în Coloseni 3:9b-11,14.....	p.239
d) Reînnoirea omului nou Coloseni 3:10 b, și îndemnul la îmbrăcarea virtuților Coloseni 3:10-12.....	p.250
Capitolul V. Actualitatea mesajului paulin.....	p.260
1. <i>Observații privind “omul vechi / omul nou”</i>	p.269
Concluzii.....	p.288
Bibliografie.....	p.297
Curriculum Vitae.....	p.312
Declarație.....	p.314

Proiectul de teză doctorală cu titlul „**OMUL VECHI ȘI OMUL NOU DUPĂ EPISTOLELE PAULINE**” cuprinde 315 de pagini, fiind structurat în 5 mari capitole: I. „*Date generale despre Epistolele pauline către Coloseni, Efeseni și Romani*”, II. „*Omul nostru cel vechi răstignit - Romani 6, 6*”, III. „*Omul cel nou - Efeseni 2:15*”, IV. „*Dezbrăcarea de Omul Vechi / Îmbrăcarea cu Omul Nou, Coloseni 3:9-11*”, V. „*Actualitatea mesajului paulin*”, care la rândul lor cuprind mai multe secțiuni și sub-secțiuni.

Scopul acestei teze este de a investiga semnificația și funcția metaforei "om vechi / om nou" în teologia Sfântului Apostol Pavel. Metoda aleasă pentru această anchetă este un studiu exegetic între cele patru pasaje ale textelor pauline din Noul Testament în care una sau ambele dintre aceste denumiri apar.

În **Capitolul unu** stabilim contextul acestui studiu prin abordarea câtorva probleme:

1. autenticitatea Epistolelor Coloseni și Efeseni ca surse primare;
2. aspecte ale teologiei pauline relevante pentru studiul nostru;
3. semnificația termenilor biblici de „Omul vechi / Omul nou”;
4. opinii cu privire la semnificația termenilor „Omul vechi / Omul nou”; și
5. întrebări cheie și metoda de abordare a tezei.

În **Capitolul doi** am investigat răstignirea "omului nostru cel vechi", împreună cu Hristos conform Romani 6:1-14. **Capitolul trei** vorbește despre crearea "omului nou", în Efeseni 2:14-18. În **Capitolul patru** ne se ocupăm cu formulele: "dezbrăcat de Omul cel vechi" și "îmbrăcat cu Omul nou", în Coloseni 3:5-11, iar în **capitolul cinci** aducem în actualitate mesajul paulin. **Concluzionăm** deci că însuși Sf. Ap. Pavel a formulat terminologia "omul vechi / omul nou" pe baza tipologiei Adam / Hristos și în propria perspectivă eshatologică și de răscumpărare. Această metaforă se potrivește motivului "o dată / acum" și funcționează la două niveluri. La nivel colectiv, "omul cel vechi" este lumea indivizilor nesalvați, în solidaritate cu Adam, lumea "omului cel vechi," iar "omul nou" este prototip al Bisericii, comunitatea universală a umanității răscumpărate în solidaritate cu Hristos, ca prototip al "omului nou." La acest nivel "omul cel vechi / omul nou" coexistă în istoria răscumpărării. La nivel individual, "omul cel vechi" este persoana identificată cu Adam și aparține prezentului, iar "omul nou" este creștinul, identificat cu Hristos și aparține "veacului ce va veni", care a început, acum, "în Hristos". Creștinul trece de la omul "dezbrăcat de omul cel vechi" la omul "îmbrăcat cu omul cel nou", pentru ca "omul nou" să fie desăvârșit progresiv în cunoașterea lui Dumnezeu și a căilor Lui.

Contextul acestui studiu

Apostolul Pavel este una dintre personalitățile cele mai fascinante și influente din istoria gândirii creștine. Oricine încearcă o înțelegere istorico-critică a scrierilor sale în Noul Testament, dacă simpatizează creștinismul sau nu, în curând își dă seama că nu există abordări ușoare. Există mai multe motive pentru aceasta, dintre care unul este faptul că nicăieri în scrisorile sale Pavel nu a scris o prefață explicativă sau să dispună asupra modului său de gândire teologică în categoriile sistematice folosite de el. Acest lucru este, în principal din cauza caracterul ocazional, specific scrisorilor sale. În toate aceste situații, Pavel a propovăduit Evanghelia creștină adaptând-o la anumite situații și evenimente provocate de cererile și problemele specifice din viața bisericească a fiecărei comunități creștine.

Dacă Biserica și-a putut dezvolta de timpuriu o gândire teologică sistematică, aceasta li se datorează în primul rând celor paisprezece epistole pe care le avem de la sfântul apostol Pavel, și care, după cele patru evanghelii, alcătuiesc partea cea mai de seamă a Noului Testament. E sigur că Pavel nu a cultivat genul epistolar ca atare, cu intenția adică de a crea o operă literară asemenea multor scriitori ai antichității; el și-a alcătuit scrisorile în mod absolut circumstanțial, sub presiunea unor situații sau evenimente care cereau din parte-i o intervenție urgentă în una sau alta din comunitățile creștine întemeiate de el. Așadar, nu e de mirare că textele dictate de el, după moda vremii, tahigrafilor voluntari sau plătiți, prezintă și unele formulări obscure, fraze neterminate, gânduri în suspensie, paranteze, digresiuni și reluări insuficient legate, deși greaca autorului e corectă, bogată și nuanțată, situându-se imediat după aceea a sfântului Luca. De aceea, epistolele pauline trebuie luate drept ceea ce sunt: parte din opera misionară a marelui apostol, consemnarea în cuvântul scris a ceea ce obișnuia să propovăduiască prin viu grai (desigur, cu unele completări sau accente impuse de actualitatea temei).¹

În ce privește stilul său oral caracteristic putem sublinia că: Pavel folosește adesea fraze lungi (perioade), interpelări (dialoguri imaginare), schimbări bruște de subiect, neîncheieri ale unor gânduri, rugăciuni directe, care întrerup firul expunerii, paranteze lungi, etc. Conform lui A. Deissmann, Pavel scrie „adesea fără o structură

¹ I.P.S. Bartolomeu Anania, *"Biblia comentată - Noul Testament"*, București, 1993, p. 247.

atentă, trecând liber de la un subiect la altul, adesea sărind [de la o idee la alta]".² Dificultățile întâlnite în epistolele sale pot avea drept sursă fie limbajul lui Pavel (împrumuturi, figuri de stil : metonimiile mai ales, paranteze, diatriba, argumentarea *a fortiori*, litota, eufemismul, întrebări retorice, etc.), fie tipul său de gândire (reîntoarceri concentrice la un anumit subiect - în spirală, paralelisme, chiasme, antiteze, paradoxuri), dificultăți din cauza redactării (dictare, digresiuni, stil oral).³ Chiar și în scrisori se pot întâlni astfel de dificultăți, chiar dacă sunt mai puțin elaborate.

În general, Pavel impresionează prin înțelepciune și pătrundere spirituală și de mai multe ori pare că gândește prea repede ca să scrie tot ce vede prin ochii minții, prin ochii spirituali (cf. Romani 11:32-36), și într-un cuvânt, am putea spune că scrisorile lui Pavel au introdus în gândirea teologică *elementele constante* ale Evangheliei creștine în interacțiune dinamică cu *elemente dinamice* ale anumitor comunități creștine.

Ce anume constituie elemente constante ale Evangheliei și elemente dinamice privind situațiile particulare, precum și relația dintre ele ridică multe interpretări literare și probleme de hermeneutică istorică, cât și întrebări teologice în studiul critic al textelor pauline. Problemele implicate sunt familiare pentru oamenii de știință competenți în teologia paulină, și pot fi găsite pe scară largă o varietate de ipoteze și poziții cu privire la aceste întrebări în istoria cercetărilor asupra teologiei pauline.

În domeniul larg de aplicare al teologiei pauline, antropologia lui este unul dintre aspectele cel mai dificil de înțeles ale gândirii sale. Și există mai multe motive pentru acest lucru. În primul rând, opiniile sale despre ceea ce înseamnă să fii om sunt pentru noi bazate pe presupuneri sau convingeri moștenite deoarece el nu a menționat nimic concret pentru a le explica în scrisorile sale. În al doilea rând, antropologia lui este relațională și practică, mai degrabă decât filosofică și sistemică. El este în cea mai mare parte preocupat de ființele umane în ceea ce privește relația lor cu Dumnezeu, cu răul, cu lumea, și reciproc. Prin urmare, antropologia lui se împletește cu alte elemente diverse ale teologiei sale în ansamblu. În al treilea rând, întâlnim în antropologia paulină o varietate de termeni antropologici, unii cu antecedente în tradiția evreiască și alții în tradiția elenistică. Cu toate acestea, el nu prezintă nici o clasificare a naturii ființei umane, calităților, sau părților componente. Ca urmare, există uneori o definiție puțin enigmatică în ce privește utilizarea diversității termenilor. El poate folosi diferiți

² A. Deissmann, *Paul: A Study in Social and Religious History*, W.E. Wilson (trad.), London: Hodder and Stoughton, 1927, 14.

³ A. Kuen, *Introduction au Nouveau Testament. Les lettres de Paul, Saint-Legier (Suisse): Editions Emmaus, 1989, 56-62.*

termeni care să însemne antropologic același lucru dar și același termen pentru a desemna lucruri diferite.⁴ Mulți dintre termenii specifici teologiei pauline apar cu o frecvență variată în scrisorile lui Pavel. Această lipsă de sistematizare terminologică și conceptuală contribuie la complexitatea antropologiei sale. Cu toate acestea, în lumina acestor factori, cercetătorii trebuie să se ocupe în continuare, cu limbajul antropologic folosit de Pavel pentru a înțelege diferitele fațete ale antropologiei legat de teologia sa. Acest lucru deschide calea în studiul nostru de față.

Noțiunea centrală în terminologia paulină, conceptul de *om* (άνθρωπος) este totodată bază pentru expresiile specifice antropologiei pauline. Această primă noțiune - *om* (άνθρωπος) – are în concepția paulină mai multe înțelesuri, determinate fie de împrejurările în care o folosește Sfântul Pavel, fie de necesitățile care l-au obligat să apeleze la ea, dar întotdeauna, această noțiune exprimă la Sfântul Pavel, limitele cugetării și a acțiunilor omenești, în contrast cu absolutul lui Dumnezeu și cu revelația Sa.

Într-un plan secundar față de noțiunea *om* (άνθρωπος), vom remarca alte noțiuni: *inimă* (καρδία), *conștiință* (συνείδησις), *rațiune* (νοῦς), *suflet* (ψυχή), *duhul omului* (πνεῦμα), *carne* (σάρξ), *trup* (σώμα), la fel de importante pentru teologia paulină și secundare numai prin raportarea la noțiunile centrale – Om și Hrisos.

Multitudinea semnificațiilor din noțiunile de mai sus rezultă din specificul și elasticitatea terminologiei pauline. În realitate, Pavel nu descrie nici omul elenist, nici omul iudaic, în sine, ci el descrie mai degrabă diversele relații ale credinciosului înaintea lui Dumnezeu. Apoi, termenii antropologiei pauline nu desemnează părți ale omului, ci mai curând, aspecte ale omului întreg, văzut însă din perspective diferite și cine vede în această parte a antropologiei pauline numai elementul anatomic sau cel psihologic, acela nu a cuprins adâncimea gândirii pauline. Tot ceea ce spune Sfântul Apostol Pavel despre constituția omului ajută la înțelegerea deplină a concepției sale despre mântuirea realizată în Hristos.

Următoarele expresii ce concurează pentru un rol ideatic principal și pe care le vom analiza în lucrarea noastră sunt: „Omul nou” și „omul vechi”, „omul trupesc” și „omul duhovnicesc” (ὁ ψυχικός άνθρωπος și ὁ πνευματικώς άνθρωπος). Sfântul Pavel are o seamă de formule terminologice, cu ajutorul cărora prezintă sugestiv condiția

⁴ De exemplu, σώμα (corp) și σάρξ (carne), uneori se suprapun, în sensul, 2 Cor. 4:10 cu 4:11 și 1 Cor. 07:34 cu 2 Cor. 7:1; dar ambii termeni au o gamă destul de largă de sensuri, pentru σώμα: Gal. 6:17; Rom. 12:04 - 5; 1 Cor. 15:44; Col. 1:22; 2:17; și pentru σάρξ: Rom. 3:20; 6:19; 7:5, 8:7; 11:14.

religioasă a omului contemplat de el, formule care arată cât de departe sau cât de aproape este acest om față de Hristos. Aceste formule ne conduc la esența antropologiei pauline, care după criterii de ordin etic împarte viața omului în două și odată cu aceasta și viața omenirii, și totodată exprimă, cu o deosebită plasticitate, concepția Sfântului Pavel despre starea morală a omului: omul trupesc și omul duhovnicesc, omul cel vechi și făptura cea nouă.

Sfântul Pavel este primul care stabilește deosebirea în sens pur creștin, dintre omul natural și cel duhovnicesc. Pentru aceasta el folosește în expresii adjectivale *ψυχικός* (*natural*) și *πνευματικώς* (*duhovnicesc*) într-o oarecare măsură în sensuri diferite față de substantivele *ψυχή* și *πνεύμα*. Expresia om duhovnicesc/om natural, nu exprimă opoziția ci mai ales deosebirea profundă, în sensul că „Om duhovnicesc” este numai cel care are *πνεύμα*, pe care „omul natural” nu o posedă. Uneori „Omul duhovnicesc” se referă la toți credincioșii, iar alteori termenul este restrâns la cei care au daruri speciale (I Cor 14,37; Gal 6,1). Starea de „duhovnicesc” nu este, în mod cert, rezervată pentru o elită a creștinilor. Mai important este că în mintea lui Pavel omul natural, pentru se transforma și a deveni duhovnicesc, are nevoie de harul dumnezeiesc.

Următoarele expresii, „*Omul cel vechi*” și „*omul nou*” (*ὁ παλαιός ἄνθρωπος* și *ὁ καινός ἄνθρωπος*) constituie tema lucrării noastre, și o examinare a locurilor din scripturile pauline, în care apar expresiile *ὁ παλαιός* și *ὁ νέος ἄνθρωπος*, ne ajută de fapt să realizăm o privire sintetică asupra concepției pauline, despre esența creștinismului, respectiv despre îndumnezeire pe care o putem înțelege ca o trecere de la omul cel vechi la cel nou. Această trecere nu este o continuitate ci este mai ales o discontinuitate, adică o existență în întregime nouă, numai lucrarea lui Hristos. Nu există o legătură de creștere între vechi și nou, și această idee ne ajută să înțelegem că avem în vedere nu partea materială ce ar putea pretinde continuitatea vizibilă a materiei ci avem în vedere în principal partea duhovnicească ce se naște din nou. La crucea lui Hristos, are loc o nouă facere, nu din pământ ci din duh și de aceea este omorât omul vechi față de păcat, iar vechea existență este ștearsă. Vedem că la nivel rațional „*ὁ καινός ἄνθρωπος*” este opusul lui „*ὁ παλαιός ἄνθρωπος*”. *Omul cel nou* este omul restabilit, recreat, renăscut prin Hristos în condiția religios-morală pe care o deținea înainte de păcatul lui Adam, este omul care reintră la un nivel nou și îmbogățit în ascultarea lui Dumnezeu, este omul care consimte cu intenția dumnezeiască din momentul creării, care l-a vrut să fie spre lauda măririi Sale.

Iată de ce, la Sfântul Pavel, expresia "*în Hristos*" (*ἐν Χριστῷ*) dezvoltă ideea comuniunii de viață și a legăturii interioare a creștinului cu Iisus Hristos, în care se mișcă întreaga existență a credinciosului și din care trebuie să izvorască tot ceea ce săvârșește el. A fi "*în Hristos*" înseamnă în teologia paulină, a fi în cea mai intimă comuniune cu Hristos.

Principală preocupare a acestei teze este de a investiga două formulări antropologice găsite în corpusul paulin, și anume, *ὁ παλαιός ἄνθρωπος* (omul vechi) și *ὁ καινός / νέος ἄνθρωπος* (omul nou). Aceste denumiri apar în următoarele patru pasaje din această literatură:

1. "Omul nostru vechi" în Romani 6:6: *τούτο γινώσκοντες, ὅτι ὁ παλαιός ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη, ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς αμαρτίας, τοῦ μηκέτι δονλεῦν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ.*

2. "Omul nou" în Efeseni 2:14-15: *Αὐτός γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἐν καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἐχθραν, ἐν τῇ σαρκὶ ἁντον, τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασιν καταργήσας, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν αὐτῷ εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον ποιών εἰρήνην ν,...*

3. Împreună, cele două expresii: "omul vechi" și "omul nou" în Coloseni 3:9-10: *μὴ ψεύδεσθε εἰς ἀλλήλους, ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσι ν αὐτοῦ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν,...*

4. Împreună, cele două expresii: "omul vechi" și "omul nou" în Efeseni 4:22-24: *ἀποθέσθαι ὑμᾶς κατὰ τὴν προτέραν ἀναστροφὴν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, ἀνανεοῦσθαι δὲ τῷ πνεύματι τοῦ νοῦς ὑμῶν, καὶ ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας.⁵*

Aceste denumiri sunt parte dintr-o categorie *ἄνθρωπος* - mai mare în scrierile pauline care implică patru antiteze suplimentare:

1. *ὁ φνυχικός / πνευματικός ἄνθρωπος*— omul natural / spiritual (1 Cor. 2:14-15; rețineți, de asemenea *σάρκινος, σαρκικός / πνευματικός* în 1 Cor. 3:13);

2. *ὁ ἔξω ἢ ἔσω ἄνθρωπος*— omul interior / exterior în (2 Cor. 4:16; Rom. 7:22; Efes. 3:16);

⁵ Textul acestor versete este citat, aici și în toată lucrarea, din Noul Testament grecesc, *The Greek New Testament*, Nestle-Aland, ediția a treia, Stuttgart, 1975.

3. ὁ πρῶτος / δεύτερος sau ἔσχατος ἄνθρωπος— primul / următorul sau ultimul om (1 Cor. 15:45-47; cf. 15:20-22; Rom. 5:12-19); și

4. ὁ χοϊκός / ἐπονράνιος [ἄνθρωπος]— omul pământesc / ceresc. (1 Cor. 15:47-48).⁶

Cuvintele modificate παλαιός și νέος / καινός de asemenea, pot să apară împreună și în altă parte în Pavel, de exemplu, în antitezele "aluatul cel vechi / plămădeala nouă" (1 Cor. 5:7-9) și "vechiul / noul legământ" (2 Cor. 3:6-14).

Prezența formulărilor "omul cel vechi / omul nou", în pasaje de mai sus ridică mai multe aspecte pe care dorim să le cercetăm în acest capitol. Acestea, la rândul lor, stabilesc cadrul general pentru conținutul și contribuția acestui studiu. În primul rând, toate pasajele, cu excepția unuia - Romani 6:6 - apar în ceea ce mulți cercetători consideră a fi al doilea grup de epistole pauline. Acest lucru necesită un scurt comentariu despre Epistolele Coloseni și Efeseni, deoarece aceste două documente sunt principalele surse ale subiectului nostru (1.1). Vom prezenta un caz pentru autenticitatea lor, ca ipoteză de lucru pentru studiul nostru. În primul rând autenticitatea Epistolei către Romani nu este contestată. În al doilea rând, termenii apar relativ rar în corpusul paulin ceea ce ridică o întrebare cu privire la locul și importanța lor în antropologia paulină, cât și unele aspecte legate de teologia paulină. Cuvântul ἄνθρωπος se referă strict la discuția antropologică, dar expresiile conexe cu sens încreștinat παλαιός și καινός / νέος trebuie puse într-un cadru de referință teologică mai larg. Pentru așezarea acestor termeni în acest cadru, vom schița în prezentul studiu atât trăsăturile principale ale antropologiei pauline cât și caracteristicile ei (1.2). În al treilea rând, trebuie observat că termenii apar destul de brusc, cu foarte puțin comentariu explicativ. Există exegeți care se întreabă dacă termenii respectivi au fost sau nu în uz și înainte de aceste scrieri pauline, prin urmare vom discuta pe scurt unele aspecte legate de contextul și originea lor (1.3). În al patrulea rând, vom expune expresiile cu sens încreștinat, menționate mai sus, împreună cu mai multe indicații explicative (συνεστανρώθη, Rom. 6:6; κτίση, Efes. 2:15; ἀπεκδυσάμενοι, Col. 3:9 / ἀποθέσθαι, Efes. 4:22; și ἐνδυσάμενοι, Col. 3:10 / ἐνδύσασθαι, Efes. 4:24) ceea ce ne indică faptul că autorul a intenționat ca denumirile "omul cel vechi / omul nou", să fie înțelese ca metafore. Nu este foarte clar care sunt semnificațiile și funcțiile lor tematice. Vom sonda opiniile actuale ale acestor

⁶ În plus, următorii termeni apar singular în textele pauline: 1) φθαρτός ἄνθρωπος - omul muritor sau muritorul (Rom. 1:23); 2) ταλαίπωρος ἄνθρωπος - nenorocitul (Rom. 7:24); 3) τέλειος ἄνθρωπος / ἄνθρωπος - om matur (Col. 1:28; Efeseni 4:13.); 4) ὁ ἄνθρωπος τῆς ανομίας - omul fărădelegii (2 Tesaloniceni 2:3); și 5) αἰρετικός ἄνθρωπος - omul dezbinării (Tit 3. : 10).

metafore în funcție de aceste elemente (1.4). Acest lucru a condus la mai multe întrebări care trebuie să fie rezolvate pentru interpretarea acestei metafore duble și la expunerea abordării metodologice pe care am urmat-o în continuarea acestui studiu (1.5).

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

Izvoare :

- Biblia (Vechiul și Noul Testament)*, Tradusă după Textele Originale Ebraice și Grecești de Prea Cucernicii Preoți Profesorii Vasile Radu și Gala Galaction, Din înalta Inițiativă A Majestății Sale Regelui Carol II, Imprimeria Națională din București, 1937.
- Biblia adică Dumnezeuasca Scriptură a Legii Vechi și a Celei Nouă*, tipărită în zilele Majestății Sale Carol I Regele României, Ediția Sfântului Sinod, București, Tipografie cărților bisericești, 1914.
- Sfânta Scriptură*, ediția BOR 1988, cu binecuvântarea PFP Teoctist al României.
- I. P. S. Bartolomeu Anania, "Biblia comentată - Noul Testament", București, 1993.

Sfinți Părinți și Scriitori Bisericești:

- Ava Dorotei, *Filocalia*, vol. 9, trad. Introd. și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, EIBMBOR, București, 1980.
- Cuv. Isaia Pustnicul, *Filocalia*, vol. 12, trad. Introd. și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, ed. a III-a, Ed. Harisma, București, 1991.
- Cuv. Petru Damaschin, *Filocalia*, vol. 5, Ed. Humanitas, București, 2008.
- Flavius, Josephus, *Antichități iudaice*, Ed. Hasefer, București, 1999.
- Ilie Ecdicul, *Filocalia*, vol. 4, trad. Pr. Stavr. Dr. Dumitru Stăniloae, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1948.
- Josephus, Flavius, *Antichități iudaice*, Ed. Hasefer, București, 1999.
- Marcu Ascetul, *Filocalia*, vol. 1, ed. a II-a, trad. Pr. Stavr. Dr. Dumitru Stăniloae, Institutul de Arte Grafice "Dacia Traiana-S. A.", Sibiu, 1947.
- Maxim Mărturisitorul, *Filocalia*, vol. 8, trad. Introd. și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, EIBMBOR, București, 1979.
- Nichita Stithatul, *Filocalia*, vol. 6, trad. Introd. și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, EIBMBOR, București, 1977.
- Sf. Grigorie Palama, *Filocalia*, vol. 7, trad. Introd. și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, EIBMBOR, București, 1977.
- Sf. Ioan Gură de Aur, *Comentariile sau Explicarea Epistolei Cătră Coloseni, I și II Tesaloniceni*, Traducere din limba elină, ediția de Oxonia, 1855, de Archim. Theodosie Athanasiu, Egumenul M-rei Precista-Mare din Roman, București, Atelierele grafice I. V. Socecu, 1905.
- Sf. Ioan Gură de Aur, *Comentariile sau Explicarea Epistolei către Efeseni*, Traducere din limba elină, ediția de Oxonia, 1852, de Archim. Theodosie Athanasiu, Egumenul Bis. Sf. Spiridon, Iași, Tipografia „Dacia” P. Iliescu & D. Grossu, 1902.
- Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Epistola către Romani a Sfântului Ap. Pavel*, Traducere de P. S. Teodosie Atanasiu, revizuită și îngrijită de Cezar Păvălașcu și Cristian Untea, Editura Christiana, București, 2005.
- Sf. Isaac Șirul, *Filocalia*, vol. 10, trad. Introd. și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, EIBMBOR, București, 1981.
- Sf. Maxim Mărturisitorul, *Filocalia*, vol. 2, trad. Introd. și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, ed. a III-a, Ed. Humanitas, București, 1999.
- Sf. Maxim Mărturisitorul, *Filocalia*, vol. 3, trad. Introd. și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, ed. a III-a, Ed. Harisma, București, 1994.

Sfântul Teofilact, *Tâlcuirea Epistolei către Romani a Slăvitului și Prea-Lăudatului Ap. Pavel*, tâlmăcită din elina veche în cea nouă și împodobită cu felurite însemnări de către Nicodim Aghioritul; îndreptarea tâlmăcirii, note ale ediției și înainte-cuvântare: Florin Stuparu; tipărită cu binecuvântarea Prea Sfințitului Părinte Galaction, episcopul Alexandriei și Teleormanului. - București: Editura Sophia; Alexandria: Cartea Ortodoxă, 2005.

Lucrări în limba română :

- Alexe, Asist. Ștefan C., *Sfântul Niceta de Remesiana și ecumenicitatea patristică din secolele al IV-lea și al V-lea* (teză de doctorat), în "Studii Teologice", XXI (1969), nr. 7-8, p. 466.
- Anton Dumitriu, *Culturi eleate și culturi heracleitice*, Cartea românească, 1987.
- Anton Dumitriu, *Homo universalis. Încercare asupra naturii realității umane*, Eminescu, 1990.
- Baban, Octavian, *Teme și accente în Noul Testament, O introducere în teologia Biblică a Noului Testament*, Liga Bibliei, 2002.
- Bălgrădean, C., *Viața de slujire A Sfântului Ap. Pavel*, București: UCCB-RSR, 1979.
- Baslez, M-F., Sfântul Sf. Ap. Pavel, trad. A-M. Christodorescu, Sibiu: Compania, 2001.
- Berdiaev, Nikolai, *Filosofia lui Dostoievski*, Institutul European, Iași, 1992.
- Berdiaev, Nikolai, *Sensul creației*, Humanitas, 1992.
- Bisoc, I., *Sfântul Paul, omul sentimentelor adevărate*, Iași: Sapientia, 2002.
- Bunaciu, I., *Istoria Sfintelor Scripturi*, vol. 2, București: Uniunea Comunităților Creștine Baptiste, 1976.
- Bunaciu, I., *Istoria Sfintelor Scripturi*, vol. 2, București: Uniunea Comunităților Creștine Baptiste, 1976.
- Căciulă, Pr. Dr. Olimp, *Contribuția literaturii teologice române la înțelegerea personalității și activității Sfântului Ap. Pavel*, în rev. «Studii Teologice », an. III (1951), nr. 7-8, p. 462-480.
- Charpentier, E., *Să citim Noul Testament*, C. Cărbăș-Olaru (trad), București: Editura Arhiescopiei RC București, 1999 (fr. 1992).
- Ciulei, Pr. Dr. Marin D., *Antropologie patristică*, Editura Sirona, 1999.
- Cornițescu, Pr. Prof. Dr. Constantin, *Studiul biblic al Noului Testament*, Ed. Europolis, Constanța, 2005.
- Costache, Pr. Dr. Doru, *Antropocentrismul modern și oferta antropologiei eclesiale - elemente pentru misiunea bisericii*, în "Analele Universității din Craiova", seria Teologie, anul VII, nr. 10/2002, Ed. Universitaria, Craiova.
- Culianu, I. P., *Arborele Gnozei. Mitologia gnostică de la creștinismul timpuriu la nihilismul modern*, C. Popescu (trad.), București: Nemira, 1998 (eng. 1992).
- Daniel, C., (ed), *Scripta Aramaica. Studiu introductiv din limba aramaică*, București: Editura științifică și enciclopedică, 1980.
- Dumitriu, Anton, *Culturi eleate și culturi heracleitice*, Cartea românească, 1987.
- Geoltrain, P., (ed), *Originile creștinismului*, G. Ciubuc (trad), Iași: Polirom, 2002.
- Gheorghiu, Pr. Prof. V., *Introducere în sfintele cărți ale Testamentului Nou*, Cernăuți, 1929.
- Gheorghiu, Vasile Dr., *Epistola către Romani a Sfântului apostol Pavel, Introducere, traducere și comentariu*, ed. 2; Cernăuți, Glasul Bucovinei, 1938; IV+48+368 p.
- Lossky, Vladimir, *Teologia mistică a Bisericii Răsăritului*, trad. Pr. Vasile Răducă, Editura Anastasia, București, 1985
- Marcu, Diac. Dr. Grigorie T., *Antropologia Paulină*, Sibiu, 1941.
- Marcu, Diac. Dr. Grigorie T., *Saul din Tars*, în "Seria teologică", Sibiu, 1939.

- Meyendorff, John, *Teologia bizantină. Tendințe istorice și teme doctrinare*, EIBMBOR, București, 1996.
- Mihoc, Pr. Dr. Vasile, *Epistola Sfântului Apostol Pavel către Galateni, Studiu introductiv, traducere și comentariu*, București, EIBMBOR, 1983.
- Moreschini C., și E. Norelli, *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine (vol. 1, De la Apostolul Pavel la Constantin cel Mare)*, H. Stănciulescu; G. Suciuc (trad), Iași: Polirom, 2001.
- Nellas, Panayotis, *Omul – animal îndumnezeit*, trad. Diac. Ioan I. Ică jr. Ed. Deisis, Sibiu, 1994.
- Nicolaescu, N. I., et. al., *Studiul Noului Testament*, ed. a doua, București, EIBMO, 1977.
- Olariu, Iosif, *Epistolele Sf. Apostol Pavel către Romani, Corinteni, Galateni și Efeseni*, Caransebeș, Ed. autorului, 1910; 742 p.
- Pagels, E., *Evangheliile Gnostice*, W. Fotescu (trad.), București: Herald, 1999.
- Patzia, Arthur G., și Anthony J. Petrotta, *Pocket Dictionary of Bible Studies*, (*Dicționar de studii biblice*, trad. Emanuel Conțac, Ed. Logos, 2011).
- Popescu, Dumitru, *Hristos, Biserică, societate*, EIBMBOR, 1998.
- Puech, H. -C., *Despre gnoză și Gnosticism*, C. Dumitru (trad), (Herald: București, 2007).
- Quesnel, M., *Istoria Evangheliilor*, Ș. Velescu (trad.), București: Editura Enciclopedică, 1996.
- Rovența, H., *Epistola către Efeseni a Sfântului Apostol Pavel. Introducere și Comentariu*; București. T. Cărților Bisericești,, 1929; 152 p).
- Rovența, H., *Epistola către Efeseni, introducere și comentariu*, București, 1929.
- Rovența, Pr. Dr. Haralambie P., *Epistola către Coloseni, Introducere și comentariu*, Tipografia cărților bisericești, București, 1946.
- Sescu, P., (coord), *Introducere în Sfânta Scriptură, Studii biblice*, Iași: Sapienția, 2001.
- Stăniloae, Pr. Dumitru, *Sfânta Treime și creația lumii din nimic în timp*, Revista Mitropoliei, nr. 2, 1987.
- Stăniloae, Pr. Prof. Dr. D., *Teologia Dogmatica Ortodoxă*, vol. III, Editura Institutului Biblic, București, 1997.
- Stăniloae, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Sfânta Treime și creația lumii din nimic în timp*, în *Mitropolia Olteniei*, nr. 3, 1987.
- Studiul Noului Testament*, manual pentru Institutele Teologice, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, 1977.
- Tenney, M. C., *Studiu al Noului Testament*, Oradea: Cartea Creștină, 1986 (eng., 1961).
- Tofană, Stelian, *Introducere în studiul Noului Testament: Text și Canon, Epoca Noului Testament*, (vol. 1), Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 1997.
- Verzan, Pr. Dr. Sabin, *Epistola Sfântului Ap. Pavel către Tit. Introducere, traducere, comentariu și teologie*, EIBMBOR, București, 1994.
- Yannaras, Christos, *Abecedar al credinței. Introducere în teologia ortodoxă*, ed. Bizantină, 1996.

Lucrări în alte limbi:

- Abbott, T. K., *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistles to the Ephesians and to the Colossians*, (ICC, Edinburgh: T&T Clark, 1897), I-XXIII (despre mărturia Părinților Bisericii, IX-XIII).
- Allen, J. A., *The Epistle to the Ephesians*, TBC, London: SCM, 1959.
- Allo, E. B., *Saint Paul. Première Epître aux Corinthiens*, EB 2, ed., Paris, Gabalda, 1935; CXII+516 p.
- Allo, E. B., *Saint Paul. Seconde Epître aux Corinthiens*; EB Paris, Gabalda, 1937.

- Apuleius. *The Golden Ass: Being the Metamorphoses of Lucius Apuleius*. Translated by W. Adlington (1966). Revised by S. Gaselee. LCL. Cambridge: MA: Harvard University Press, 1977.
- Arthur G. Patzia, Anthony J. Petrotta, *Pocket Dictionary of Bible Studies, (Dicționar de studii biblice*, trad. Emanuel Conțac, Ed. Logos, 2011).
- Aune, D. E., *The New Testament in Its Literary Environment*, Philadelphia: Westminster Press, 1987.
- Babor, E., „Heidegger in His Discourse On Thinking”, în Holy Name University Oraduate School Journal 13. 1 (2002).
- Babor, E., „Heidegger in His Discourse On Thinking”, în Holy Name University Oraduate School Journal 13.1 (2002).
- Balla, P., "Is the Law Abolished According to Eph. 2: 15?" EuroJTh 3, 1994.
- Barbour, R. S., “Salvation and Cosmology: the setting of the Epistle to the Colossians” SJT. 20 (1967).
- Barclay, J. M. G., *Obedying the Truth. A Study of Paul's Ethics in Galatians*, ed. J. Riches (Edinburgh: T. & T. Clark, 1988).
- Barrett, C. K., *From First Adam to Last*, New York, NY: Scribner, 1962.
- Barrett, C. M., *A Commentary on the Epistle to the Romans*, HNTC (New York: Harper & Row, 1957)
- Barrett, C. K. *From First Adam to Last. A Study in Pauline Theology*. New York: Charles Scribner's Sons, 1962.
- Barth, M., *Ephesians*, (2 vols. AB 34, 34a), Garden City, NY: Doubleday, 1974.
- Baslez, M-F., *Sfântul Paul*, trad. A-M. Christodorescu, Sibiu: Compania, 2001.
- Beare, F. W., *Ephesians*, Nashville, TN: Abingdon, 1953.
- Behr, J., „Scripture, The Gospel, and Orthodoxy”, St. Vladimir's Theological Quarterly, 42 (3/4), 1999.
- Beker, J. C., *Paul the Apostle: The Triumph of God in Life and Thought*, (Philadelphia: Fortress Press, 1980);
- Berger, K., “Hellenistische Gattungen im Neuen Testament.” In *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*. Vol. II.25.2. Berlin / New York: Walter de Gruyter, 1984, 1326-63.
- Berkouwer, G. C., *Man: The Image of God*, Grand Rapids: Eerdmans, 1962.
- Bernhardt, Weiss, *Der Brief an die Römer*, MKom. IV Abt. 9 A., Göttingen, Vand. & Ruprecht, 1899.
- Best, E. “Ephesians: Two Types of Existence.” *Interp* 47 (1993) 39-51.
- Best, E., *Ephesians*, ICC, (Edinburgh: T. & T. Clark, 1998)
- Best, E., *One Body in Christ: A Study in the Relationship of the Church to Christ in the Epistles of the Apostle Paul*, (London: SPCIK, 1955);
- Betz, H. D., "Transferring a Ritual: Paul's Interpretation of Baptism in Romans 6," in *Paulinische Studien: Gesammelte Aufsätze III*, (Tübingen: J. C. B. Mohr [Paul Siebeck], 1994)
- Bornkamm, G., "Baptism and New Life in Paul : Romans 6," in *Early Christian Experience*, trans. P. L. Hammer, New York: Harper & Row, 1969.
- Bouttier, Michel, *L'Épître de Saint Paul aux Éphésiens*, Genève, 1991.
- Bray, G., "The Significance of God's Image in Man," *TynB* 42, 1991.
- Brown, R. E., *An Introduction to the New Testament*, ABRL, New York: Doubleday, 1997.
- Bruce, F. F., *Paul. Apostle of the Free Spirit*, Exeter, UK: Paternoster, 1977.
- Bruce, F. F., *The Epistles to the Colossians to Philemon and to the Ephesians*, in [NICNT] (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1984, 1993)
- Bultmann, R., *The Old and the New Man*, trans. K Crim, Richmond: John Knox Press, 1964.
- Bultmann, R., *Theology of the New Testament*, 2 vol., London: SCM, 1956.

- Bultmann, R., *Theology of the New Testament*, London: SCM, 1952.
- Burchard, C. "Joseph and Aseneth." In *The Old Testament Pseudepigrapha*, ed. J. H. Charlesworth. 2 vols. Garden City, NY: Doubleday, 1985, 2:1878-88.
- Burger, C., *Schöpfung und Versöhnung: Studien zum liturgischen Gut im Kolosser-und Epheserbrief*, WMANT 46, Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 1975.
- Burton, E. D., *Syntax of the Moods and Tenses in New Testament Greek*, 3rd ed., Edinburgh: T. & T. Clark, 1898.
- Caird, G. B., *Paul's Letters From Prison (Ephesians, Philippians, Colossians, Philemon) in the Revised Standard Version*, NCB (New York: Oxford University Press, 1976)
- Caird, G. B., *The Language and Imagery of the Bible*, Philadelphia: The Westminster Press, 1980.
- Calvin, J., *Institutes of the Christian Religion*, ed. J. T. McNeill, trans. F. L. Battles, LCC, Philadelphia: Westminster Press, 1960, vol. 1.
- Calvin, J., *Institutes of the wordstian Religion*, (trans. Ford Lewis Battles; ed. J. T. McNeill; LCC; 2 vols.; Philadelphia: Westminster Press, 1960).
- Calvin, J., *Sermons on the Epistle to the Ephesians*, rev. trans. (London: Banner of Truth Trust, 1973)
- Calvin, J., *The Epistles of Paul the Apostle to the Romans and to the Thessalonians*, trans R. Mackenzie, EDS DW Torrance și TF Torrance, Grand Rapids: Eerdmans, 1976.
- Cambier, J., *Paul Vie et doctrine de Saint*, în *Dictionnaire de la Bible, Supplément*. Commencé par L. Pirot et A. Robert, continué sous direction de H. Cazelles et André Feuillet, vol. VII, Paris, 1966.
- Cambier, J., *Paul Vie et doctrine de Saint*, în *Dictionnaire de la Bible, Supplément*. Commencé par L. Pirot et A. Robert, continué sous direction de H. Cazelles et André Feuillet, vol. VII, Paris, 1966.
- Carrington, P., *The Primitive Christian Catechism*, Cambridge: Cambridge University Press, 1940.
- Carson, D. A., D. J. Moo și L. Morris, *An Introduction to the New Testament*, (Grand Rapids, MI: Zondervan, 1992).
- Chadwick, H., *Ephesians*, (London: Nelson, 1962).
- Chafer, L. S., *He That Is Spiritual*, reprint, Grand Rapids: Zondervan, 1967, (1918, rev. ed. 1924).
- Coenen, L., E. Beyerenher și H. Bietenhard, eds., *The New International Dictionary of New Testament Theology*, (NIDNTT), gen. ed., 3 vol., Grand Rapids: Zondrvan, 1975.
- Colpe, C., "Zur Leib-Christi-Vorstellung im Epheserbrief," in *Judentum, Urchristentum, Kirche*, ed. W. Eltester, BZNW 26, Berlin: Upelmann, 1964.
- Colpe, C., *Die religionsgeschichtliche Schule. Darstellung und Kritik ihres Bildes vom gnostischen Erlösermythus*, FRLANT 78 (FRLANT 60, Gottingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1961).
- Conzelmann, H., *An Outline of the Theology of the New Testament*, trans. J. Bowden, London: SCM Press, 1969. .
- Coutts, J., „The Relationship between Ephesians and Colossians", NTS 4 (1957-1958).
- Cranfield, C. E. B., *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Romans*, 2 vols., ICC (Edinburgh: T. & T. Clark, 1975-79)
- D. Guthrie, *New Testament Introduction*, Downers Grove, IL: Intervarsity, 1990; format electronic Logos Research System, 1996.
- D. Guthrie, *New Testament Introduction*, Leicester, UK: Apollos, 1990.
- D. Malick, <http://www.bible.org>, Sept. 2000
- D. Malick, <http://www.bible.org>, Sept. 2000;

- D. Wallace, www.bible.org/docs/sopabox/ephotl.htm, F. Just, S.J.clawww.lmu.edu/faculty/fjust/Bible/NTLetters.htm., etc.
- Dahl, N. A. "Christ, Creation and the Church. " *In The Background of the New Testament and Its Eschatology: Festschrift for C. H. Dodd*, ed. W. D. Davies and D. Daube. Cambridge: Cambridge University Press, 1956.
- Daube, D., "Participle and Imperative in 1 Peter," in *The First Epistle of Saint Peter*, by E. G. Selwyn, 2nd ed., New York: Macmillan, 1947.
- Davies, W. D., „Review: The Body: A Study in Paul Theology by John A. T. Robinson", JBL 72. 1 (1953).
- Davies, W. D., *Paul and Rabbinic Judaism: Some Rabbinic Elements in Pauline Theology*, 4th ed., Philadelphia: Fortress Press.
- Dawson, D., *Allegorical Readers and Cultural Revision in Ancient Alexandria*, Berkeley, CA: Univ. of California Press, 1992.
- de Boer, M. C., *The Defeat of Death. Apocalyptic Eschatology in 1 Corinthians 15 and Romans 5*, JSNTSup 22 (Sheffield: JSOT Press, 1988).
- de Wette, W. M. L., *Biblische Dogmatik des Alten und Neuen Testaments*, Berlin, Realschulbuchhandlung, 1813.
- Deichgräber, R., *Gotteshymnus und Christushymnus in der frühen Christenheit*, SUNT 5, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1967.
- Deissmann, A., *Paul : A Study in Social and Religious History*, W. E. Wilson (trad.), London: Hodder and Stoughton, 1927.
- Dillow, J. C., *The Reign of the Servant Kings: A Study of Eternal Security and the Final Significance of Man*, Miami Springs, FL: Schoettle Publishing, 1992.
- Dodd, C. H., *The Apostolic Preaching and Its Developments*, 2nd ed. (New York: Harper & Row, 1951 [1936]).
- Döderlein, Ludwig von., *Lateinische Synonyme und Etymologien*, 6 Bände, Halle 1826—1838.
- Dunn, "The Birth of a Metaphor: Baptized in Spirit," ExpTim 89 (1977-78).
- Dunn, J. D. G. "Rom. 7,14-25 in the Theology of Paul." TZ 31 (1975) 257-73.
- Dunn, J. D. G., "The 'Body' in Colossians." In *To Tell the Mystery: Essays on New Testament Eschatology in Honor of Robert H. Gundry*, ed. T. E. Schmidt and M. Silva. JSNTSup 100. Sheffield: JSOT Press, 1994.
- Dunn, J. D. G., *Baptism in the Holy Spirit*. SBT 15,2nd series. Naperville, IL, Allenson, 1970.
- Dunn, J. D. G., *Romans 1-8, Romans 9-16*, 2 vols., WBC 38A, 38B, Dallas: Word Books, 1988.
- Dunn, J. D. G., *The Theology of Paul the Apostle*, Grand Rapids / Cambridge: Eerdmans, 1998.
- Dunn, J. D. G., *Unity and Diversity in the New Testament*, 2nd ed., London: SCM Press, 1990.
- Dunnett, W. M., *Exploring the New Testament*, (publicată inițial ca *New Testament survey*, Wheaton, IL : Evangelical Teacher Training Association, c 1963, Wheaton, IL: Crossway Books, 2001.
- E. Percy, *Der Leib Christi in den paulinischen Homologoumena und Antilegomena*, (Lund: Gleerup, 1942).
- Eadie, J. A., *A Commentary on the Greek Text of the Epistle of Paul to the Ephesians*. 3rd ed. Edinburgh: T. & T. Clark, 1883.
- Easton, B. S., "New Testament Ethical Lists," JBL 51, 1932.
- Eltester, F. W., *Eikon im Neuen Testament*. BWANT 23. Berlin: Töpelmann, 1958.
- Ewald, H. G. A., *Die Lehre der Bibel van Gott, oder Theologie des Allen und Neuen Bundes*, 4 vols., (Leipzig: F. C. W. Vogel, 1871-6).

- Fabris, R., *Paolo, L'apostolo delle genti*, Milano: Paoline, 1997.
- Fanning, B. M., *Verbal Aspect in New Testament Greek*. OTM. Oxford: Clarendon Press, 1990.
- Ferdinand, Prat, *La Théologie de Saint Paul ; Bibliothèque de Théologie historique; Première Partie*, 22 éd., Paris, Beauchesne, MCMXXXV; VI+608 p).
- Festugière, André Jean, *L'Idéal religieux des Grecs et l'Évangile*, Edition, 2. Publisher, Librairie Lecoffre, J. Gabalda et Cie., Paris, 1981.
- Fischer, M. M., *Tendenz und Absicht des Epheserbriefes*, FRLANT 111, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1973.
- Fitzmyer, J. A., *Romans. A New Translation with Introduction and Commentary*. AB 33. New York: Doubleday, 1993.
- Fitzmyer, J. A., "Reconciliation in Pauline Theology, " in *No Famine in the Land*, ed. J. W. Flanagan and A. W. Robinson, Missoula, MT: Scholars Press, 1975.
- Francis, F. O., și W. A. Meeks, eds., *Conflict at Colossae: A Problem in the Interpretation of Early Christianity Illustrated by Selected Modern Studies*, 2nd ed., SBLSPS 4, Missoula, MT: Scholars Press, 1975.
- Frankemölle, H., *Das Taufverständnis des Paulus: Taufe, Tod und Auferstehung nach Röm 6*. SBS 47. Stuttgart: KBW, 1970.
- Frid, B., "Römer 6,4-5, Εἰς τὸν θάνατον und τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ als Schlüssel zu Duktus und Gedenkengang in Röm 6,1-11." BZ 30 (1986).
- Funk, R. W., "The Apostolic Parousia: Form and Significance," in *Christian History and Interpretation: Studies Presented to John Knox*, eds. W. R. Farmer, C. F. D. Moule, and R. R. Niebuhr, Cambridge: The University Press, 1967, p. 249-268).
- Furnish, V. P., "Paul Studies," in *The New Testament and Its Modern Interpreters*, ed. E. J. Epp and G. W. MacRae, Atlanta: Scholars Press, 1989.
- Gnilka, J., *Der Kolosserbrief*, HTKNT, (Freiburg/Basel/Vienna: Herder, 1980).
- Goguel, Maurice, *Le caractère et le rôle de l'élément cosmologique dans la sotériologie paulinienne*, in : *Revue d'Histoire et de Philosophie religieuses*, (RHPR) XV, Strasbourg, 1935.
- Gundry, R. H., *Soma in Biblical Theology with Emphasis on Paul Anthropology*, Society for New Testament Studies, Monograph Series 29, Cambridge: Cambridge University, 1976.
- Gunther, J. J., *St. Paul's Opponents and their Background. A Study of Apocalyptic and Jewish Sectarian Teachings*, Leiden: Brill, 1973.
- Guthrie, Donald, *New Testament Introduction*, (Downers Grove, IL: Intervarsity, 1990; format electronic Logos Research System, 1996).
- Guthrie, Donald, *New Testament Introduction*, (Leicester, UK: Apollos, 1990).
- Harrisville, R. A., "The Concept of Newness in the New Testament, " JBL 74, 1955, p. 69-79.
- Haupt, E., *Die Gefangenschaftsbriege*, 8th ed., KEKNT 8-9, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1902.
- Hawthorne, G. F., R. P. Martin, și D. G. Reid, *Dictionary of Paul and his letters*, (Downers Grove, 111. InterVarsity Press, 1993).
- Heidegger, M., *Discourse on Thinking*, trad. J. M. Anderson și E. H. Freund, New York: Harper and Row Publishers, 1966.
- Hendricksen, W., *Exposition of Ephesians*, NTC 11, Grand Rapids: Baker, 1967.
- Hermannus, Bruder Carolus, Ταμείον τῶν της καινῆς διαθήκης λέξεων sive Concordantiae omnium vocum Novi Testamenti Graeci; Editio stereotypa sexta; Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1904; LII+886 p.
- Hodge, C., *A Commentary on the Epistle to the Romans*, 2nd ed. reprint, Grand Rapids: Eerdmans, 1980.

- Hooker, M. D., "Interchange and Atonement," in *From Adam to Christ. - Essays On Paul*, Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
- Hooker, M. D., "Were There False Teachers in Colossae? " in *Christ and Spirit in the New Testament*, eds. B. Lindars and S. S. Smalley, Cambridge: Cambridge University Press, 1973.
- Hooker, M. D., *From Adam to Christ. Essays on Paul*, Cambridge: Cambridge University, 1990.
- Hooker, M.D., *From Adam to Christ. Essays on Paul*, Cambridge: Cambridge University, 1990.
- Houlden, J. L., *Paul's Letters from Prison: Philippians, Colossians, Philemon, Ephesians*, WPC, Philadelphia: Westminster, 1977.
- Hunter, A. M., *Paul and His Predecessors*, rev. ed., London: SCM Press, 1961.
- J. Gnllka, *Der Epheserbrief*, 2nd ed. HTKNT 10. 2, Freiburg: Herder, 1977.
- Jacquier, Eugene, *Histoire Des livres du Nouveau Testament*, vol. I, Victor Lecoffre, 1908.
- Jacquier, Eugene, *Les Actes des Apotres*, Paris, 1926.
- Jervell, J., *Imago Dei: Gen. 1,26f im Spätjudentum, in der Gnosis und in den Paulinischen Briefen*, FRLANT 76, Gottingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1960.
- Jewett, R., *Paul's Anthropological Terms. A Study of Their Use in Conflict Settings*, AGJU 10 (Leiden: Brill, 1971).
- Just, F., S. J. clawwww.lmu.edu/faculty/fjust/Bible/NTLetters.htm,
- Kabisch, R., *Die Eschatologie des Paulus in ihren Zusammenhängen mit dem Gesamtbegriff des Paulinismus*, (Gottingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1893).
- Kamla, E., *Die Form der katalogischen Paränese in Neuen Testament*, WUNT 7, Tübingen: J. C. B. Mohr [Paul Siebeck], 1964.
- Käsemann, E., *Commentary on Romans*. Translated and edited by G. W. Bromiley from 4th German edition. HNT 8a. Grand Rapids: Eerdmans, 1980.
- Käsemann, E., *Leib und Leib Christi: Eine Untersuchung zur paulinischen Begrifflichkeit*. BHT 9. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1933.
- Käsemann, E., *New Testament Questions of Today*. Translated by W. J. Montague. NTL. London: SCM Press, 1969.
- Käsemann, E., *Perspectives on Paul*. Translated by M. Kohl. Philadelphia: Fortress Press, 1971.
- Käsemann, Ernest, "On Paul's Anthropology," in *Perspectives on Paul*, trans. M. Kohl (Philadelphia: Fortress Press, 1971).
- Käsemann, Ernest, "Primitive Christian Apocalyptic," in *New Testament Questions of Today*, trans. W. J. Montague (London: SCM, 1969).
- Käsemann, Ernest, "Epheserbrief, " in RGG, K. Galling ed. et al., 3rd ed., 7 vols. Tübingen: J. C. B. Mohr, 1957-1965, vol. 2.
- Käsemann, Ernest, *Leib und Leib Christi: Eine Untersuchung zur Paulinischen Begrifflichkeit*, BHT 9 (Tübingen: J. C. B. Mohr [Paul Siebeck], 1933).
- Kaye, B. N., *The Thought Structure of Romans with Special Reference to Chapter 6*. Austin, TX: Schola Press, 1979.
- Kearns, C., "The Interpretation of Romans 6,7," in SPCIC, vol. 1.
- Kennedy, H. A. A., *St. Paul and the Mystery Religions*, (London: Hodder & Stoughton, 1913).
- Kirby, J. C., *Ephesians, Baptism and Pentecost: An Inquiry into the Structure and Purpose of the Epistle to the Ephesians*, Montreal: McGill University Press, 1968.
- Koester, H., *Introduction to the New Testament*, 2 vols., Philadelphia: Fortress Press, 1982, vol. 1.
- Kramer, W., *Christ, Lord, Son of God*, SBT 50, London: SCM, 1966.

- Kruse, C. G., *Paul, the Law and Justification*, Leicester: Apollos, 1996.
- KTWB, *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, in Verbindung mit... hrsg. von Gerhard Kittel; Stuttgart, Kohlhammer, vol. III (1938, Dritter Band: Θ—K, VIII+1104 p.).
- Kuen, Alfred, *Introduction au Nouveau Testament. Les lettres de Paul*, Saint-Legier (Suisse): Editions Emmaus, 1989.
- Kuhn, K. G., "The Epistle to the Ephesians in the Light of the Qumran Texts," in *Paul and Qumran*, (ed. J. Murphy-O'Connor; Melbourne : Priory Press, 1968).
- Kümmel, W. G., *Introduction to the New Testament*, rev. ed., trans. H. C. Kee, Nashville: Abingdon Press, 1975.
- Kümmel, W. G., *Introduction, to Man in the New Testament*, rev. ed., trans. J. J. Vincent, London: Epworth Press, 1963.
- Kümmel, W. G., *The New Testament: The History of the Investigation of Its Problems*, trans. S. McL. Gilmour and H. C. Kee, Nashville: Abingdon Press, 1972.
- Kuss, O. *Der Römerbrief*, 3, vols., RNT (Regensburg: Pustet, 1963-19781)
- Lafaye, Pierre Benjamin, *Dictionnaire des synonymes de la langue française*, Paris, L. Hachette et cie, 1858, (1106 p.).
- Lagrange, M. J., *Le sens du Christianisme d'après l'exégèse allemande*; Paris, Gabalda, 1918.
- Larsson, E., *Christus als Vorbild: Eine Untersuchung zu den paulinischen Tauf und Eikontexten*, (Lund: Gleerup, 1962).
- Levison, J. R., *Portraits of Adam in Early Judaism: From Sirach to 2 Baruch*. JSPSup. Sheffield: JSOT Press, 1988.
- Liddell, H. G., R. Scott, *A Greek-English Lexicon*, rev. H. S. Jones, Oxford: Clarendon Press, 1958, [LSJ].
- Lietzmann, H., (ἡ καινὴ κτίσις = ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος, in *An die Römer*, 4 A., HNT 8; Tübingen, Mohr, 1933, 134 p).
- Lightfoot, J. B., *Saint Paul's Epistles to the Colossians and to Philemon*. Rev. ed. London: Macmillan and Co., Ltd, 1890. Reprint of 9th ed. Grand Rapids: Zondervan, 1959.
- Lincoln, A. T., "The Use of the OT in Ephesians," JSNT 14, 1982.
- Lincoln, A. T., *Ephesians*, WBC 42, Dallas: Word Books, 1990.
- Lloyd-Jones, D. M., *Romans. An Exposition of Chapter 6. - The New Man*, Grand Rapids: Zondervan, 1973.
- Lohmeyer, E., *Die Briefe an die Philipper, an die Kolosser, an Philemon, und an die Epheser*, 13th ed. KEKNT 9. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1964.
- Lohse, E., *Colossians and Philemon*, trans. W. R. Poehlmann and R. J. Karris, Hermeneia, Philadelphia: Fortress Press, 1971.
- Long, A. A., and D. N. Sedley, *The Hellenistic Philosophers*, 2 vols. (Cambridge: Cambridge University Press, 1987).
- Longenecker, R., "Ancient Amanuenses and the Paul Epistles, " in *New Dimensions in New Testament Study*, ed. R. N. Longenecker and M. C. Tenney, Grand Rapids: Zondervan, 1974.
- Lumby, J. Rawson, *The Acts of the Apostles*, (Cambridge Gr. Test.), 1912.
- Luther, M., *Lectures on Romans*, trans. and ed. W. Pauck, LCC, Philadelphia: Westminster Press, 1961, vol. 15.
- Luther, M., *Luther's Works*, eds. J. Pelikan and H. T. Lehman, Philadelphia: Muhlenburg Press, 1958.
- Malherbe, A. J., "MH ΓΕΝΟΙΤΟ in the Diatribe and Paul," HTR 73 (1980).
- Marshall, I. H., "Palestinian and Hellenistic Christianity: Some Critical Comments," NTS 19, 1972-1973.

- Marshall, I. H., "The Meaning of Reconciliation," in *Unity and Diversity in New Testament Theology*, ed. R. A. Guelich, Grand Rapids: Eerdmans, 1978.
- Martin, Dale B., *The Corinthian Body*, New Haven: Yale University, 1995.
- Martin, R. P., *Ephesians*, (Nashville, TN: Broadman, 1971).
- Martin, R. P., *Reconciliation: A Study of Paul's Theology*. rev. ed. (Grand Rapids: Zondervan, 1989)
- Martyn, J. L., "Apocalyptic Antinomies in Paul's Letter to the Galatians," NTS 31 (1985).
- Martyn, J. L., "Apocalyptic Antinomies in Paul's Letter to the Galatians," NTS 31 (1985);
- Meecham, H. G., "The Use of the Participle for the Imperative in the New Testament, " ExpTim 58, 1946-1947.
- Merklein, H., "Zur Tradition und Komposition von Eph 2,14-18," BZ 17, 1973.
- Merklein, H., *Christus und die Kirche: Die theologische Grundstruktur des Epheserbriefes nach Eph 2,11-18*, SBS 66, Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 1973.
- Mersch, E., *Le Corps mystique du Christ. Etudes de théologie historique*. (Two vol., First edit., Louvain, Museum Lessianum, 1933; Second edit., Brussels, L'Edition Universelle, 1936).
- Metzger, B. M., *A Textual Comentary on the New Tetament*, (London: UBS, 1971).
- Meyer, H. A. W., *Critical and Exegetical Commentary on the New Testament. Part IX: The Epistles to the Philippians and Colossians*, trans. J. C. Moore from the 4th German ed., trans. rev. and ed. W. P. Dickson (New York: Funk & Wagnalls, 1875).
- Meyer, H. A. W., *Critical and Exegetical Handbook to the Epistle to the Ephesians*, trans. J. C. Moore, KEKNT 9, New York: Funk & Wagnalls 1884.
- Meyer, H. A. W., *The Epistle to the Romans*, 2 vols., KEKNT, Edinburgh: T. & T. Clark, 1881,1884, vol. 1.
- Michel, O., *Der Brief an die Römer*, KEKNT (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1978)
- Mimmel, W. G., *Introduction to the New Testament*, rev. ed., trans. H. C. Kee, Nashville: Abingdon Press, 1975.
- Mitton, C. L., *Ephesians*, (London: Marshall, Morgan and Scott, 1976).
- Moo, Douglas, *The Epistle to the Romans*, NICNT, Grand Rapids: Eerdmans, 1996.
- Moore, M. S., *Ephesians 2:14-16: A History of Recent Interpretation*," EvQ 54, 1982.
- Morgan, F. A., "Romans 6,5a: United To A Death Like Christ's. " EThL 59 (1983).
- Morris, L., *The Epistle to the Romans*, Grand Rapids: Eerdmans, 1988.
- Moule, C. F. D., *An Idiom-Book of New Testament Greek*, 2nd ed., Cambridge: The University Press, 1959.
- Moule, C. F. D., *The Epistles to the Colossians and to Philemon*, 3rd ed., CGTSC, Cambridge: Cambridge University Press, 1968.
- Murray, J., *Principles of Conduct: Aspects of Biblical Ethics*, Grand Rapids: Eerdmans, 1957.
- Murray, J., *The Epistle to the Romans*, 2 vols., NICNT (Grand Rapids: Eerdmans, 1968)
- Mussner, F., "Contributions Made by Qumran to the Understanding of the Epistle to the Ephesians," in *Paul and Qumran* (ed. J. Murphy-O'Connor; Melbourne : Priory Press, 1968).
- Mussner, F., *Christus, das All und die Kirche*, 2nd ed. TTS 5 (Trier: Paulinus-Verlag, 1968).
- Nestle-Aland Novum Testamentum Graece-FL-Wide Margin*, (Greek Edition).
- Nineham, D. E., "The Case Against Pauline Authorship, " in *Studies in Ephesians*, ed. F. L. Cross, London: A. R. Mowbray, 1956.
- O'Brian, Peter, *The Epistle to the Philippians - A Commentary on the Greek Text*, Eerdmans, Grand Rapids, 1991.
- O'Brien, P. T., *Colossians, Philemon*, WBC 44, Waco, TK-Word Books, 1982.
- O'Brien, T., *The Letter to the Ephesians*, (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1999).
- O'Donovan, O. M. T., *Style and Genre in Ephesians*, TSB 64 (1972).

- Olbricht, T. H., „Colossians and Gnostic Theology", *Restor Quart* 14 (1971).
- Otto Roller, *Das Formular der paulinischen Briefe. Ein Beitrag zur Lehre vom antiken Briefe*, Stuttgart, 1933.
- Owen, J., *Sin and Temptation*, abridged and ed. by J. M. Houston, Portland: Multnomah Press, 1983.
- Owen, J., *The Works of John Owen*, ed. W. H. Goold, 16 vols. reprint, London: Banner of Truth, 1965, 1966.
- Pace E. Kamlah, *Die Form der katalogischen Paränese in Neuen Testament*, WUNT 7, Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1964.
- Pagels, E., *Evangelheliile Gnostice*, W. Fotescu (trad.), București: Herald, 1999.
- Paul, Ewald, *Die Briefe des Paulus an die Epheser, Kolosser und Philemon*, ZKom B. VI; Leipzig, Deichert, 1905.
- Peake, A. S., "The Epistle of Paul to the Colossians" in *The Expositor's Greek Testament*, vol. 3, ed. W. R. Nicoll, London: Hodder & Stoughton, 1903.
- Percy, E., *Die Probleme der Kolosser-und Epheserbriefe*, ARSHLL 39, Lund: Gleerup, 1946.
- Porter, S. E., *Katallassō in Ancient Greek Literature with Reference to the Pauline Writings*, Cordoba: Ediciones El Almendro, 1994.
- Porter, S. E., *Verbal Aspect in the Greek of the New Testament with Reference to Tense and Mood*, SBG 1, New York- Peter Lang, 1989, p. 422-423.
- Rackkam, B. E., *The Acts of the Apostles*, London, 1919.
- Rader, W., *The Church and Racial Hostility: A History of Interpretation of Ephesians 2: 11-22*, BGBE 20, Tübingen: J. C. B. Mohr [Paul Siebeck], 1978.
- Rawson J., Lumby, *The Acts of the Apostles*, Cambridge Gr. Test., 1912.
- Reitzenstein, R., *The Hellenistic Mystery-Religions: Their Basic Ideas and Significance*, trans. J. E. Steely from the 3rd German ed., PTMS 15, Pittsburgh: Pickwick Press, 1978 [1910].
- Riches, J. M., *A Century of New Testament Study*, Valley Forge, PA: Trinity Press International, 1993.
- Ridderbos, H., *Paul: An Outline of His Theology*, trans. J. R. DeWitt (Grand Rapids: Eerdmans, 1975).
- Robertson, A. T., *A Grammar of New Testament Greek in the Light of Historical Research*, 4th ed., Nashville, TN: Broadman, 1923.
- Robertson, A. T., *A Grammar of New Testament Greek in the Light of Historical Research*. 4th ed. Nashville, TN: Broadman Press, 1934.
- Robinson, E. g., H. W., *The Christian Doctrine of Man*, 3rd ed., Edinburgh: T. and T. Clark, 1926.
- Robinson, J. A. T., *The Body. A Study in Paul Theology*, SBT 5, London: SCM, 1952.
- Robinson, J. A. T., *The Body: A Study in Paul Theology*, Chicago, IL: Henry Regnery Company, 1952.
- Robinson, J. Armitage, *St. Paul's Epistle to the Ephesians*, 2nd ed., London: James Clark & Co., 1904.
- Roller, Otto, *Das Formular der Paulinischen Briefe. Ein Beitrag zur Lehre vom antiken Briefe*, Stuttgart, 1933.
- Salmond, S. D. F., "The Epistle to the Ephesians, " in *Expositor's Greek Testament*, 5 vols., ed. W. R. Nicoll, reprint, Grand Rapids: Eerdmans, 1983.
- Sanday, W., A. C. Headlam, *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Romans*, 5th ed., ICC, Edinburgh: T. & T. Clark, 1902.
- Sanders, E. P., *Judaism: Practice and Belief*, 63 BCE—66 CE (Philadelphia: Trinity Press International, 1992).

- Sanders, E. P., *Paul and Palestinian Judaism: A Comparison of Patterns of Religion*, (Philadelphia: Fortress Press, 1977).
- Sanders, E. P., *Paul*, (New York: Oxford University Press, 1991).
- Sanders, E. P., *Paul, the Law, and the Jewish People*, (Philadelphia: Fortress Press, 1983).
- Sanders, Jack T., *The New Testament Christological. Hymns. Their. Historical Religious Background*, (Society for New Testament Studies, Monograph Series), 1971.
- Schaefer, Aloys, *Die Bücher des Neuen Testamentes; I B., Die Briefe Pauli an die Thessalonicher und an die Galater*; Münster i. W., Aschendorff, 1891.
- Schenke H. M., K. M. Fischer, *Einleitung in die Schriften des Neuen Testament*, vol I, Gütersloh, 1978.
- Schille, G., "Epheser 2: 14-18." In *Frühchristliche Hymnen*, 2nd ed. Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1965.
- Schlier, H., *Der Brief an die Epheser. Ein Kommentar*, 7th ed. (Düsseldorf. Patmos, 1971).
- Schlier, H., *Der Römerbrief*, HTKNT 6, Freiburg-Herder, 1977.
- Schmoller, Otto, *Handkonkordanz zum Neuen Testament*, (Text nach Nestle), 6 A. Von Alfred Schmoller; Stuttgart, Privilegierte Württ. Bibelanstalt (1931); X+510 p.
- Schnackenburg, R., *Baptism in the Thought of St. Paul. A Study in Pauline Theology*, rev. ed. trans. G. R. Beasley-Murray, New York- Herder and Herder, 1964.
- Schnackenburg, R., *Ephesians. A Commentary*. Translated by H. Heron. EKKNT 10. (Edinburgh: T. & T. Clark, 1991).
- Schweitzer, A., *Paul and His Interpreters: A Critical History*, trans. W. Montgomery, London: Adam and Charles Black, 1912; reprint, New York: Schocken Books, 1964.
- Schweizer, E., "Die Kirche als Leib Christi in den Paulinischen Antilegomena," in *Neotestamentica*, Zürich: Zwingli-Verlag, 1963.
- Schweizer, E., "Dying and Rising with Christ," NTS 14, 1967-1968.
- Schweizer, E., *The Letter to the Colossians: A Commentary*, trans. A. Chester, Minneapolis: Augsburg Press, 1982.
- Scott, C. A., "Ephesians IV. 21: 'As the truth is in Jesus,'" *Expositor*, 8th Series, III (1912).
- Scott, E. F., *The Epistles of Paul to the Colossians, to Philemon, and to the Ephesians*, MNTC, New York: Harper & Row, 1930.
- Scroggs, R., K. I. Groff, "Baptism in Mark: Dying and Rising with Christ," JBL 92, 1973.
- Scroggs, R., *The last Adam a study in Paul anthropology*, London: B. Blackwell, 1966.
- Scroggs, R., *The Last Adam: A Study in Pauline Anthropology*, Philadelphia: Fortress Press, 1966.
- Selwyn, E. G., *The First Epistle of Saint Peter*, 2nd ed. New York: Macmillan, 1947.
- Septuaginta id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes*, edidit Alfred Rahlfs, 2 volume; Stuttgart, Privil. Württ. Bibelanstalt (1935); L+1184+942 p.
- Siber, P., *Mit Christus leben. Eine Studie zur paulinischen Auferstehungshoffnung*, ATANT 61 (Zunch: TVZ, 1971).
- Sickenberger, Joseph, *Die Briefe des heiligen Paulus an die Korinther und Römer übersetzt und erklärt*, 4 A., HSNT VI B. ; Bonn, Hanstein, 1932; XVIII + 334 p.
- Sjoberg, E., "Wiedergeburt und Neuschöpfung im palästinensischen Judentum," StTh 4 (1950).
- Smith, D. C., "The Two Made One: Some Observations on Eph. 2: 14-18," OJRS 1, 1973.
- Snodgrass, K., *Ephesians*. NIVAC, Grand Rapids: Zondervan, 1996.
- Stacey, W. D., *The Paul View of Man in Relationa to its Judaic and Hellenistic Background*, London : Macmillan & Co., 1956.
- Steinmann, Alphons, *Die Briefe an die Thessalonicher und Galater*, HSNT, V B, 4 A., Bonn, Hanstein, 1935; VIII+180 p).

- Stuhlmacher, P., "'He is our Peace' (Eph. 2: 14). On the Exegesis and Significance of Eph. 2: 14-18," in *Reconciliation, Law, and Righteousness: Essays in Biblical Theology*, trans. E. R. Kalin, Philadelphia: Fortress Press, 1986.
- Stuhlmacher, P., "The Gospel of Reconciliation in Christ-Basic Features and Issues of a Biblical Theology of the New Testament," HBT 1, 1979.
- Styler, G. M., "Obligation in Paul's Christology and Ethics" in *Christ and Spirit in the New Testament: Studies in Honour of C. F. D. Moule*, eds. B. Lindars and S. S. Smalley, Cambridge: Cambridge University Press, 1973.
- Synge, F. C., *Philippians and Colossians, Torch Bible Commentaries*. Edited by John Marsh, David M. Paton, and Alan Richardson. London: SCM, 1958.
- Tachau, P., "*Einst*" und "*Jetzt*" im Neuen Testament. *Beobachtungen zu einem urchristlichen Predigtschema in der neutestamentlichen Briefliteratur und zu seiner Vorgeschichte*, FRLANT 105, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1972.
- Tannehill, R. C., *Dying and Rising with Christ. A Study in Pauline Theology*, BZNW 32, Berlin: Töpelmann, 1967.
- The Greek New Testament, Nestle-Aland*, ediția a treia, Stuttgart, 1975.
- The New International Dictionary of New Testament Theology*, 4 vols, trans, with revisions, gen. ed. C. Brown (Grand Rapids: Zondervan, 1976) [NIDNTT].
- The New Testament in the Original Greek: Byzantine Textform*, Editat de Maurice A. Robinson, William G. Pierpont, Chilton Book Publishing, 2005.
- The Theological Dictionary of the New Testament (TDNT)*, eds. G. Kittel and G. Friedrich, trans. and ed. G. W. Bromiley, 10 vols., Grand Rapids : Eerdmans, 1964-1976.
- Thomson, I. H., *Chiasmus in the Pauline Letters*, JSNTSup 111, Sheffield: Sheffield Academic Press, 1995.
- Tillmann, Max Meinertz-Fritz, *Die Gefangenschaftsbrieife des hl. Paulus*, Bonn, 4-te Auflage, 1931.
- Trench, R. Ch., *Synonymia des Neuen Testaments, ausgewählt und übersetzt von H. Werner*; Tübingen, Mohr, 1907; (XVI+248 p).
- van der Horst, P. W., "Observations On A Paul Expression," NTS 19 (1973).
- van Hooten, G. H., *Paul's Anthropology in Context. The Image of God, Assimilation to God, and Tripartite Man in Ancient Judaism, Ancient Philosophy and Early Christianity*, WUNT 232, Tübingen: Mohr - Siebeck, 2008.
- van Roon, A., *The Authenticity of Ephesians*, trans. S. Prescod-Jokel, NovTSup 39, Leiden: Brill, 1975.
- von Soden, Hermann, *Die Briefe an die Kolosser, Epheser, Philemon; die Pastoralbriefe*; 2 A., Freiburg im Breisgau—Leipzig, I. C. B. Mohr, 1893, în : Hand-Comm. Z. N. T. Bd. III, Abth. 1).
- von Zahn, Th., *Der Brief des Paulus an die Römer*, ZKom B. VI, 1 u. 2 A., Leipzig, Deichert, 1910.
- W. D. Davies, „Review: The Body: A Study in Pauline Theology by John A. T. Robinson”, JBL 72.1 (1953).
- Wagner, G., *Pauline Baptism and the Pagan Mysteries*, ATANT 39, Edinburgh: Oliver & Boyd, 1967 (1962).
- Wallace, D. B., *Greek Grammar Beyond the Basics: An Exegetical Syntax of the New Testament*, Grand Rapids: Zondervan, 1996.
- Wallace, D., www.bible.org/docs/sopabox/eph01.htm.
- Wedderburn, A. J. M., *Baptism and Resurrection: Studies in Pauline Theology Against Its Greco-Roman Background*, WUNT 44, Tübingen: J. C. B. Mohr [Paul Siebeck], 1987.
- Westcott, B. F., *St. Paul's Epistle to the Ephesians*, ed. J. M. Schulhof, London: Macmillan, 1906.

- Whiteley, D. E. H., *The Theology of St. Paul*, 2nd ed., Oxford: Basil Blackwell, 1974.
- Wilckens, U., *Der Brief an die Römer*, 3 vols., EKKNT (Neukirchen/Vluyn: Neukirchener Verlag and Ziirich: Benziger, 1978-82)
- Wild, R. A., "Be Imitators of God': Discipleship in the Letter to the Ephesians," in *Discipleship in the New Testament*, ed. F. F. Segovia, Philadelphia: Fortress, 1985.
- Wilson, R. A., "We' and 'You' in the Epistle to the Ephesians" in *Studia Evangelica* 2, ed. F. L. Cross, TU 87, Berlin: Akademie-Verlag, 1964, p. 676-680.
- Windisch, H., *Der Zweite Korintherbrief*, MKom. VI Abt. 9 A., Göttingen, Vand. & Ruprecht, 1924; VII1+436 p).
- Wolter, M., *Rechtfertigung und zukünftiges Heil*, Berlin: Walter de Gruyter, 1978.
- Wright, N. T., *The Epistles of Paul to the Colossians and to Philemon*, TNTC, Grand Rapids: Eerdmans, 1986.
- Zahn, Godet F., *Commentaire sur l'Épître aux Romains*; Tome I—II; II ed., Paris-Geneve-Neuchatel, 1883).
- Zeilinger, F., *Der Erstgeborene der Schöpfung, Untersuchungen zur Formalstruktur und Theologie des Kolosserbriefes*, (Wien: Herder, 1974).
- Zuntz, G., *The Text of the Epistles; A Disquisition upon the Corpus Paulinum*, SL, London: Oxford University Press, 1953.
- Ζολώτα Έμμ, Ι., Υπόμνημα εις τήν προς Γαλάτας Έπίστολήν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου; Ἀθήνησιν, Σακελλαρίου, 1904; 606 p.
- Ματθόπουλος Έύς., Ερμηνεία εις τας πρώς Γαλάτας, Έφεσίους, Φιλιππησίους, Κολοσσαείς, Α'. Β'. Θεσσαλονικείς Έπιστολάς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου; Ἀθήναι, Ζωή, 1923; 140+120+104+80+102 p.
- Ματθόπουλος Έύς., Ερμηνεία εις την προς Ῥωμαίους Έπιστολήν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου; Ἀθηνα, Ζωή, 1928; 320 p.
- Τρεμπέλα Παν. Ν., *Saint Paul, Épître aux Romains*, 3 ed., EB, Paris, Gabalda, 1922; LXXII+22+396 p.
- Τρεμπέλα Παν. Ν., Υπόμνημα εις τας Έπιστολάς τοῦ Παύλου; Ἀθήνα, Ζωή, 1937; XVI+ 724 p.